

a žulové podpory hieraticky méně významného přízemí.

Třetí kapitola *Žďársko* (R. Gonda – K. Malý) se zabývá geologií regionu a lokalizací středověkých žďárských dílen Na Starém městě. Přispívá tím k obecné představě o řemeslnickém zázemí výstavby kláštera, jeho lokalizaci, charakteru a chodu. Cílem následující studie s názvem *Kláster Studnice blahoslavené Panny Marie / Fons Beatae Mariae Virginis* (M. Kovář) je aktualizace pohledu na stavební historii klášterního areálu a zhodnocení architektonických článků v klášterním lapidáriu (dříve v Muzeu nové generace). Autor se věnuje typologii jednotlivých pevných či dislokovaných prvků a zasazuje je do širšího kontextu. Mimo jiné připomíná půlkruhové ukončené okno severozápadního závěru severní boční kaple, čímž obohacuje dosavadní stereotypní představy o půlkruhových záklencích vázaných na románskou dobu (známe je např. z augustiniánského klášterního kostela v Pšovce či z dominikánského klášterního kostela v Jihlavě).

Pátá kapitola *Hledání původu mramoru použitého při stavbě kláštera* (J. Válek – O. Skružná – J. Řihošek) se soustředí na pohnutí k volbě mramoru jako stavebního (dekorativního) kamene a ptá se, zda byl vybrán pro svou dostupnost a opracovatelnost, nebo primárně pro své estetické kvality; řeší rovněž otázku povrchových úprav mramoru a jejich vizuálního dopadu. Autoři dokazují, že četné žďárské mramorové články byly opatřeny povrchovými nátery stejně, jak je to z 13. století doloženo například u terakotových tvarovek z cisterciáckého kláštera v Nepomuku. Struktura použitého materiálu tak byla na vybraných žďárských architektonických článcích popřena a zdá se, že zde byl mramor používán spíše pro svoje materiálové než estetické vlastnosti. Determinace formy materiálem je známa z jihočeských staveb zvíkovsko-písecké huti či cisterciáckého kláštera Zlatá Koruna, jejichž architektonické články byly majoritně zpracovány v tvrdé žule. Ta byla, oproti mramoru, hůře zpracovatelným kamenem a svým charakterem do jisté míry určovala meze kameňnického opracování a jeho fines. Dílčím závěrem studie je, že pro nejstarší části žďárského kláštera bylo užito tvrdé ruly, o jejíž tvrdosti se zmiňuje už Jindřich Řezbář. Když byla nalezena ložiska mramoru, využívaného na výrobu vápna, začalo se jej používat také jako dekoračního kamene. Nejstarším příkladem jeho užití má být západní torzální portál klášterního kostela. Šestá kapitola *O původu mramoru* (J. Válek – O. Skružná) je pojata jako závěr.

Publikace je výsledkem tříletého projektu, jehož předmětem zájmu byl mramor jako

hornina. Výběr studií souzní s představou o interdisciplinární spolupráci, zde konkrétně geologa, mineraloga, chemické inženýrky, stavebního inženýra, historika a stavebního historika. Areál vnitřního kláštera ve Žďáru nad Sázavou je pro všechny kapitoly tematickým svorníkem a bada-telským východiskem. Jednotlivé texty se věnují spíše kameni než klášteru, přesto přinášejí dostatek otázek a odpovědí, které by za absence mezioborové spolupráce nebyly vzneseny a zodpovězeny.

FILIP FACINCANI

Jan FROLÍK, *Kostel sv. Václava v Lažanech a počátky středověkého osídlení Skutečska I. Katalog*, Archeologický ústav AV ČR, Praha, Praha 2017

263 s., ISBN 978-80-7581-006-9

Jan FROLÍK, *Kostel sv. Václava v Lažanech a počátky středověkého osídlení Skutečska II. Analýza*, Archeologický ústav AV ČR, Praha, Praha 2019

288 s., ISBN 978-80-7581-016-8

Rozsáhlá dvousvazková kniha Jana Frolíka je svědectvím o jeho dlouholetém intenzivním zájmu o dějiny východních Čech směrem k Vysočině. Výchozím bodem publikace je kostel sv. Václava v Lažanech na Skutečsku, dosvědčený písemnými prameny poprvé v letech 1349/1350. Pozornost se však soustředí nejenom na něj, ale také na okolní hřbitov s násobnými superpozicemi, které naznačují dlouhodobější intenzivní pohřbívání. I ty jsou ovšem v principu kulisami, jež pomáhají objasnit dějiny středověkého osídlení skutečského mikroregionu, jinak velmi skoupého na písemná pramenná svědectví. Výzkum hřbitova u kostela v Lažanech představuje v regionu zdaleka nejpočetnější a nejmoderněji shromážděný soubor; v případě ostatních výzkumů jde většinou o drobné sondy z různých období vyznačující se rozličnou kvalitou zpracování.

Samotný hřbitov existuje nejpozději od 13. století. Obsahuje pozůstatky 109 jedinců v hrobech a dalších 277 ve výplních a hřbitovní vrstvě; nadto lze identifikovat ještě 124 jedinců v prostoru zaniklé kostnice. Celkem se jedná

o 510 pohřbených, přičemž ale není zcela jasné, jak velký díl ze všech pohřbených tento soubor tvoří. Autor uvažuje o 4,5 pohřbených ročně. Rozdělení zesnulých přímo z hrobů je zcela standardní – 27 mužů (50,9 %) vs. 26 žen (49,1 %), 65 dospělých (62 %) vs. 40 dětí (38 %) – a odpovídá jiným podobným souborům. Zdá se, že hroby sloužily širší rodině, dokud nevymřela. Pak již nebyla pieta zachovávána a docházelo k novým pohřbům. Kromě koster představuje gros nálezů keramika (15 technologických skupin z 13.–15. století), doplněná stavební keramikou a úlomky okenního skla.

Keramika a její chronologie je rozhodujícím zdrojem informací o postupu osídlení na Skutečsku, neboť tvoří také většinu nálezů lokálních sond – užitečná je zejména tabulka na s. 228 s chronologií nálezových souborů. Frolík si je nicméně vědom, že na rozdíl od starších období již keramické soubory nepředstavují jednoznačný doklad osídlení, avšak spíše místních hospodářských aktivit. Autor sleduje zvláště samotné Skutečsko, údolí Korunky i Novohradky a údolí Anenského potoka. Hmotné doklady nepodkročí 12. století a podobně je tomu i s kusými písemnými svědectvími, z nichž zdaleka nejstarší je tzv. zakládací listina opatovického kláštera. Tyto prameny ukazují pozvolné pronikání na sever Skutečska, tehdy ještě hojně zalesněného, a to s využitím říčních toků Korunky a Novohradky.

Ústřední roli v uvedeném procesu přiřkl Frolík právě kostelu sv. Václava v Lažanech, nadlouhu jediné církevní stavbě v oblasti, dále pak uvažuje o opevněné lokalitě v poloze Cejřov – Na hradě. Tu identifikuje jako pozůstatek kolonizačního refugia (?), z něhož mohlo být osídlování organizováno. Zatímco ve 12. a 13. století měl do osudů oblasti promlouvat jen podlažický klášter a panovník, po roce 1289 do regionu proniká šlechta. Ve stejné době vznikají další sídla spolu s kostelní sítí. Počet obyvatel Frolík odhaduje na zprvu pouhých 500 a je toho názoru, že záhy dosáhl úživného maxima okolo 1 000 osob, na čemž se v průběhu středověku a raného novověku nemělo mnoho změnit. Důvody spatřuje v problematickém charakteru oblasti, která byla na straně jedné podstatně méně úrodná než blízké Polabí, avšak na straně druhé nedisponovala ani dodatečnými zdroji, jimiž by bylo možno doplňovat výnosy zemědělství – život v předmoderní době se tak stále pohyboval na hraně.

Publikace Jana Frolíka věnovaná osídlení Skutečska je tradičně vystavěnou, solidní sondou do dějin osídlení méně příznivých oblastí v průběhu vrcholného středověku. Ačkoli byl autor limitován množstvím a charakterem získaných dat, nabídl

presvědčivý obraz procesu osídlování země v konkrétní oblasti. Přispěl tím k rozhojnění a utřídění našich znalostí o jednom regionu a zároveň připojil další cenný soubor k řadě již existujících sond do dějin osídlování českých zemí.

DAVID KALHOUS

Devět století kláštera v Kladrubech

1115–2015, edd. Karel NOVÁČEK –

Miroslava KUBATOVÁ PITROVÁ, Národní památkový ústav, ÚPS v Českých Budějovicích, České Budějovice 2017

407 s., ISBN 978-80-87890-28-8

Sborník mapující dějiny benediktinského opatství v Kladrubech vzešel z konference uspořádané u příležitosti 900 let od založení kláštera. Úvodní stať Karla Nováčka, jednoho z editorů knihy, nicméně nezůstala jen u Kladrub, ale nastínila rovněž stav domácího monastického bádání. Třebaže se výzkum mnišství v posledních třech desetiletích vyvíjí bez zásadních systémových překážek, stále se takto orientovaná historiografie vyrovnává s přetržením kontinuity v letech 1948–1989. Nováček připouští, že výzkum v řadě ohledů pokročil (v rovině ediční činnosti, syntéz dějin jednotlivých řádů či encyklopedických děl), velkým dluhem jsou však dějiny jednotlivých řeholních ústavů, které by moderním způsobem navázaly na „vnitřně konzistentní a autorsky jednotné monografie“ Jaroslava Kadlece.

Nováček nepřikládá vinu jen badatelské diskontinuitě, ale i proměně historiografického paradigmatu – tedy interdisciplinárnímu pojetí studia, jež však brání uplatnění jednoho teoretického pojetí či autorské koncepce. Shrnuje tedy, že jakkoliv je mezioborová pluralita pozitivním posunem, může zároveň vést ke ztrátě jednotčího rámce a k roztříštěnosti výsledků. V případě Kladrub Nováček konstatuje, že navzdory existenci obsáhlé kolektivní monografie, která pojednává o středověkém vývoji opatství s důrazem na majetkovou držbu, stavebněhistorický vývoj a archeologicky dokumentovanou každodennost konventu (*Kladrubský klášter 1115–1421. Osídlení – architektura – artefakty*, Plzeň – Praha 2010), i tento klášter na souhrnné zpracování svých dějin, dovedených minimálně do jeho zrušení v 18. století, stále čeká.

Tím zároveň nabízí klíč k tomu, jakou optikou číst předkládanou knihu. Rozvržena byla do čtyř oddílů: „Historické procesy a křížovatký“,